

Ager Tarraconensis

Marta Prevosti i Josep Guitart i Duran
(directors científics / Scientific Directors)

Volum 2

Ager Tarraconensis 2

El poblament

The population

Marta Prevosti i Josep Guitart i Duran
(directors científics / Scientific Directors)

Two chapters in English

DOCUMENTA 16

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
INSTITUT CATALÀ D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA
Tarragona, 2011

Ager Tarraconensis. – (Documenta ; 16)

Bibliografia. – Conté: 1. Aspectes històrics i marc natural -- 2. El poblament -- 3. Les inscripcions romanes (IRAT). – Text en català, alguns capítols també en anglès

ISBN 9788493773434 (o.c.)

I. Prevosti, Marta, dir. II. Guitart i Duran, Josep, 1946- dir. III. Gorostidi, Diana IV. Institut d'Estudis Catalans V. Institut Català d'Arqueologia Clàssica VI. Col·lecció: Documenta (Institut Català d'Arqueologia Clàssica) ; 16
1. Arqueologia del paisatge – Catalunya – Camp de Tarragona 2. Excavacions arqueològiques – Catalunya – Camp de Tarragona 3. Camp de Tarragona (Catalunya) – Arqueologia romana
904(467.14)

Ager Tarraconensis és un projecte de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut d'Estudis Catalans, amb el finançament d'Acesa-Abertis. El projecte s'emmarca dins la línia de recerca de l'ICAC «Arqueologia del paisatge, poblament i territori» i del projecte Forma Orbis Romani de l'Institut d'Estudis Catalans, promogut per la Unió Acadèmica Internacional.

Aquesta recerca també s'ha inserit en el marc del projecte del Ministeri de Ciència i Innovació HAR2009-10752: «Interacció i articulació *urbs-territorium* en el *conventus Tarraconensis*».

© d'aquesta edició, Institut d'Estudis Catalans i Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

Institut Català d'Arqueologia Clàssica
Plaça d'en Rovellat, s/n, 43003 Tarragona
Telèfon 977 24 91 33 - fax 977 22 44 01
info@icac.net - www.icac.net

© del text, els autors

© de les fotografies i il·lustracions, els autors, llevat que s'indiqui el contrari

© de la foto de la coberta, Arxiu MNAT / A. Saludes

Primera edició: novembre del 2010

Coordinació: Jordi López Vilar

Coordinació editorial: Publicacions de l'ICAC

Correcció: Pere Farrando Canals i Ramon Vidal Muntané

Disseny de la col·lecció: Dièdric

Coberta: Píxel Sònic Estudi

Foto de la coberta: lampadòfor representant un bacus infant, trobat a la vil·la de la Llosa (Cambrils)

Maquetació: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert

Impressió: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert

Dipòsit Legal: T-1506-2010

ISBN de l'obra completa: 978-84-937734-3-4

ISBN del volum 2: 978-84-937734-5-8

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer tenint l'autorització dels seus titulars, amb les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) si heu de fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

- CAMBI, F. 2005: *Archeologia dei paesaggi antichi: fonti e diagnostica*, Carocci, Roma.
- CARRETÉ, J. M.; KEAY, S.; MILLETT, M. 1995: *A Roman Provincial Capital and its Hinterland. The survey of the territory of Tarragona, Spain, 1985-1990*, Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series 15, Ann Arbor, Oxford.
- GUITART, J.; PALET, J. M.; PREVOSTI, M. (ed.), 2003: *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- en premsa: *Forma Orbis Romani. Tarraco 1*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- KELLER, D. R.; RUPP, D. W. (ed.) 1983: *Archaeological Survey in the Mediterranean Area*, British Archaeological Reports. International Series 155, Oxford.
- LEVEAU, P. 1984: *Caesarea de Maurétanie. Une ville romaine et ses campagnes*, Collection École Française de Rome 70.
- LOCK, G.; BELL, T.; LLOYD, J. 1999: «Towards a Methodology for Modelling Surface Survey Data: The Sangro Valley Project», a: GILLINGS, M.; MATTINGLY, D.; DALEN J. van (ed.). *Geographical Information Systems and Landscape Archaeology*, Oxbow, Oxford, 55-63.
- LÓPEZ, A.; FIERRO, J. 2000: «Darró i el poblament ibèric al Garraf», *Sèrie Monogràfica* 19, 43-58. Girona.
- MACREADY, S.; THOMPSON, F. H. 1985: *Archaeological Field Survey in Britain and Abroad*, Published by the Society of Antiquaries, Londres.
- MIRET, M., 2003: «El poblament d'època ibèrica i romana a la costa oriental de la Cossetània: la comarca del Garraf», *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 363-376. Barcelona.
- MIRET, M.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J., 1984: «Distribución espacial de núcleos ibéricos: un ejemplo en el litoral catalán», *Arqueología Espacial* 4. Terol, 173-186.
- 1986: «La evolución y el cambio de modelo de poblamiento ibérico ante la romanización», *Los asentamientos ibéricos ante la romanización*, Madrid (publ. 1987), 79-88.
- 1991: «From indigenous structures to the Roman world: models for the occupation of central coastal Catalunya», *Roman Landscapes*, Archaeological Monographs of the British School at Rome 2, Londres, 47-53.
- MOLINA, F. et al. 1997: *La prospección arqueológica*. Ayuntamiento de Salobreña, El Varadero de Motril.
- POTTER, T. W. 1997: *The Changing Landscape of South Etruria*, Elek, Londres.
- RUIZ, A.; SANMARTÍ, J., 2003: «Models comparats de poblament entre els ibers del nord i del sud». *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 39-57.
- SANMARTÍ, J., 1998: «El món ibèric de la plenitud a la dissolució (segles II-I aC)», *II Curs d'Història monetària d'Hispania*, Barcelona, 9-20.
- 2001: «Territoris i escales d'integració política a la costa de Catalunya durant el període ibèric ple (segles IV-III aC)», *Territori polític i territori rural durant l'edat del Ferro a la Mediterrània Occidental. Actes de la Taula Rodona celebrada a Ullastret*, Monografies d'Ullastret 2, 23-38.
- 2004: «From local groups to early states: the development of complexity in protohistoric Catalonia», *Pyrenae* 35, vol. 1, Barcelona, 7-41.
- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J., 2005: *Els ibers del nord*, Ed. Dalmau, Barcelona.
- SHENNAN, S. 1997: *Quantifying Archaeology*, 2a ed., Edinburgh University Press, Edimburg.
- 1985: *Experiments in the collection and interpretation of archaeological survey data: The East Hampshire Survey*.
- SNODGASS, A; BINTLIFF, J. 1991: «Arqueología sin excavación», *Investigación y Ciencia* 176, Barcelona, 67-73.
- VALLAT, J.-P. 1983: «Architecture rurale en Campanie Septentrionale du Ier siècle av. J.-C. au Ier ap. J.-C.», *Architecture et Société, de l'Archaisme grec à la fin de la République Romaine*, Collection de l'École Française de Rome 66, Paris, 247-263.
- 1987: «Le paysage agraire du piedmont du Massique», *Structures agraires en Italie centro-méridionale. Cadastres et paysages ruraux*, Collection de l'École Française de Rome 100, Roma, 315-377.
- 1989: «De la prospection à la synthèse d'histoire rurale», *Actualité de l'Antiquité, Pallas*, 101-128.
- WARD-PERKINS, J. 1965: *Landscape and History in Central Italy*, J. L. Myres Memorial Lecture, B. H. Blackwell, Oxford.

2.2. Els materials ceràmics

Ramon Jàrraga

Introducció i problemàtica general

Les prospeccions extensives han estat orientades a documentar totes les dades possibles sobre jaciments ja coneguts i a fer-ho a nivell de prospecció superficial, seguint la metodologia que s'especifica en un altre lloc d'aquest treball. Tanmateix, en alguns casos ha estat possible documentar jaciments nous, com per exemple en el cas de Mas de Serapi II o de Mas de Gomandí II. Per tant, en general podem dir que les prospeccions

extensives afecten indrets en els quals *a priori* es podia esperar trobar materials en superfície, ja que es tracta de jaciments arqueològics documentats prèviament.

En canvi, les prospeccions intensives han tingut com a finalitat el reconeixement integral del territori a partir d'uns transectes prèviament traçats; aquestes prospeccions seran tractades en un capítol a part.

Com passa en totes les prospeccions superficials, s'ha de tenir en compte que els resultats han estat desiguals, i això es deu a diverses raons. El fet de trobar material en abundància es pot deure a la potència econòmica que podia haver tingut un hàbitat en concret, però no hem d'oblidar que també es podria explicar per la intensitat dels treballs agrícoles, la qual cosa pot haver proporcionat una bona quantitat de materials en superfície però, per una altra banda, haver comportat la destrucció parcial (o fins i tot total) del jaciment. En el sentit contrari, l'absència o escassa presència de materials es podria deure al fet que el jaciment hagi estat poc afectat per remocions posteriors, però també a altres raons que poden haver-lo malmès més o menys, com per exemple l'edificació de la zona o bé el fet que hi hagi una intensa vegetació que ocultí les restes materials. Aquest podria ser el cas de Mas Blanc o Mas Vallets (la Pobla de Mafumet), on tan sols es varen documentar tres fragments ceràmics en superfície, malgrat les referències prèvies de l'inventari de l'IPAC. En casos com aquest darrer, però, no es pot descartar que no s'hagi pogut localitzar adequadament el jaciment. Diferent és el cas de les Costetes o les Bardisses (Vilallonga), on es va apreciar l'existència *in situ* d'una tomba de tègules enmig d'un camí, però en canvi l'espessa vegetació de la zona no va permetre recollir materials.

Encara que hagi esdevingut un tòpic, és ben cert que, com és habitual, la ceràmica constitueix vers el 90 per cent dels materials recuperats. Això s'explica no ja tan sols perquè és sempre el material arqueològic més abundant, sinó també, en el cas de les prospeccions, perquè és el més identificable, ja que altres (com els vidres o els metalls) normalment apareixen molt degradats en superfície o no es troben en absolut, a part que en general són de datació difícil, tret de quan es poden identificar tipus concrets. Un altre cas és el dels materials lapidis, que no solen ser abundants però que, quan apareixen, poden donar indici d'un alt nivell de vida de l'hàbitat en el qual s'han trobat, com en el cas dels marbres.

Els jaciments. Freqüència de les troballes

Seguidament esmentem un llistat de jaciments, ordenats per terme municipal, amb la quantitat de materials entrats a la base de dades. Cal dir que el nombre d'exemplars no és igual al d'entrades de la base de dades, ja que l'estructura d'aquesta comporta introduir diversos exemplars dins d'una mateixa entrada, quan es tracta de materials idèntics o homologables; per

exemple, 20 fragments de vores de sigil·lada africana A de la forma Hayes 14 poden tenir una sola entrada, llevat que calgui diferenciar-los per alguna raó concreta, com pugui ser la identificació del subtipus (Hayes 14 A o B).

Òbviament, s'inclouen en el llistat només els jaciments que han proporcionat materials; no s'esmenten aquells que no ho han fet, ja que l'absència pot ésser deguda a moltes raons i induir a error. Per exemple, no s'ha trobat en superfície cap material a la zona del terme de Vila-seca coneguda com a vil·la Bayer (ja que sembla estar situada en l'emplaçament actual de les indústries d'aquest nom, i per tant no es va prospectar), i en canvi a la col·lecció Ferrando hi ha materials procedents d'aquest jaciment. En alguns casos, com els jaciments dels Masos (Cambrils) o Barenys (Salou), s'hi han fet excavacions arqueològiques amb posterioritat a les nostres prospeccions, per la qual cosa les aportacions dels materials de prospecció les hem de considerar només orientatives. Per la mateixa raó, no es varen fer prospeccions al jaciment del Mas d'en Gras (Vila-seca), que ja fou excavat i on la carretera d'entrada del complex d'oci Port Aventura dificulta fer prospeccions.

És interessant remarcar que, per exemple, la vil·la de Parets Delgades (la Selva del Camp), que almenys en època tardoantiga fou molt important (com ho indiquen els mosaics que s'hi varen trobar), no ha proporcionat, en prospecció, ni un sol fragment ceràmic, cosa que s'explica pel fet de tractar-se d'un espai actualment urbanitzat, amb una església i una rectoria i una plaça pavimentada al davant.

A continuació esmentem els jaciments ordenats per termes municipals i indiquem el nombre d'exemplars documentats en cadascun.

Alcover

El Cogoll: 57 exemplars.

Enterrament del Cogoll: 28 exemplars.

Cambrils

El Cap de Sant Pere: 55 exemplars.

Mas del Xaranga / partida de la Pujada de na Ponça: 73 exemplars.

Els Masos / la Riera de Riudecanyes: 68 exemplars.

Les Bassasses: 133 exemplars.

La Mineta: 10 exemplars.

Mas Rovira: 61 exemplars.

Mas de la Pastora: 106 exemplars.

Mas del Vives: 35 exemplars.

Constantí

Mas dels Frares: 211 exemplars.

Mas d'en Bosch / les Tries: 182 exemplars (108 són comuna ibèrica).

Mas de Serapi / la Creu de Salom: 99 exemplars (fig. 1).

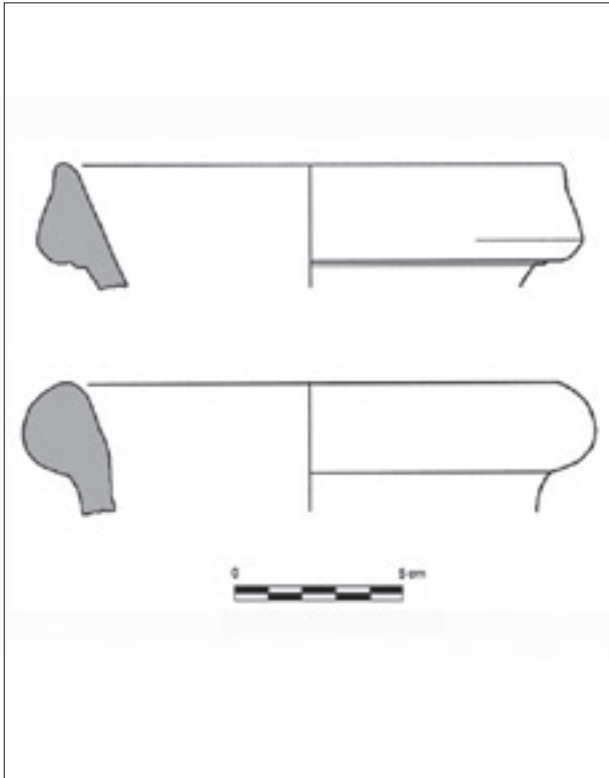

Figura 1. Mas de Serapi I (Constantí) (dibuixos: Loïc Buffat). Vora d'àmfora Dressel 1, de possible procedència itàlica; vora d'àmfora tarraconense Dressel 2-4.

Mas de Serapi II: 123 exemplars (fig. 2).

Sant Pol: 96 exemplars.

Sant Llorenç: 81 exemplars.

Riudarenes II / Camí d'Almóster a Tarragona: 11 exemplars.

Les Gavarres I: 126 exemplars.

Les Gavarres II: 55 exemplars.

Riudarenes I: 18 exemplars.

La Pobla de Mafumet

Mas Blanc o Mas Vallets: 3 exemplars.

Reus

Els Antigons: 65 exemplars.

Camí de la Pedra Estela / Pòrpores: 24 exemplars.

La Buada: 2.080 exemplars.

Mas del Rofes: 165 exemplars (fig. 3).

El Brugar: 57 exemplars.

Els Cinc Camins: 1.472 exemplars.

El Polvorí: 988 exemplars.

Riudoms

Mas de Gomandí: 244 exemplars.

Mas de Gomandí II: 10 exemplars.

Mas d'en Corts: 442 exemplars.

La Timba del Castellot: 30 exemplars.

Sota la Timba del Castellot: 64 exemplars.

Mas d'en Toda: 12 exemplars.

Salou

Vil·la de Barenys: 16 exemplars.

Mas Paella: 7 exemplars.

Vil·la de la Cadeneta: 9 exemplars.

Vèrtex geodèsic: 11 exemplars.

Corral de Baló: 29 exemplars.

Camí del Pla del Maset: 7 exemplars.

573: 14 exemplars.

Pla del Maset: 63 exemplars.

La Selva del Camp

Camí de l'Horta o Mas Murillo: 39 exemplars.

Mas d'en Bertran: 41 exemplars.

Mas del Cristià: 13 exemplars.

Mas Nolles: 53 exemplars.

El Vilar de la Font de l'Albelló: 17 exemplars.

Camí de Tarragona, prop del Mas del Belltall: 12 exemplars.

Tarragona

Mas de la Boella: 101 exemplars.

Els Mongons I: 54 exemplars.

Els Mongons II: 10 exemplars.

Castell dels Mongons: 2 exemplars.

Mas del Menció: 21 exemplars.

Vil·la Ceratònia: 26 exemplars.

Vila-seca

Vil·la dels Aragalls: 52 exemplars.

Vinyols i els Arcs

Mas del Nuet: 222 exemplars.

Vinyols Sud: 125 exemplars.

Com s'ha dit, el nombre d'exemplars de materials arqueològics (gairebé sempre ceràmics) trobats en superfície pot ser molt variable, per diverses raons. Per tant, l'abundància de la mostra és desigual, proporcionalment a la informació que ens dona. Podem considerar jaciments més ben coneguts aquells que han donat un nombre més gran i més variat de materials, i tot el contrari els que han proporcionat pocs materials o cap.

A partir de les llistes abans esmentades, podem contrastar les dades ordenant-los de major a menor pel nombre de troballes, en blocs de 25 unitats. S'han tingut en compte els materials comptabilitzats, però no hem d'oblidar que hi ha alguns materials, com ara elements constructius (fonamentalment tègules) o ceràmica comuna informe, que en certes ocasions no s'han comptabilitzat. S'indica el nom del jaciment i la quantitat.

Més de 225 (5 jaciments)

La Buada: 2.080 exemplars.

Els Cinc Camins: 1.472 exemplars.

El Polvorí: 988 exemplars.

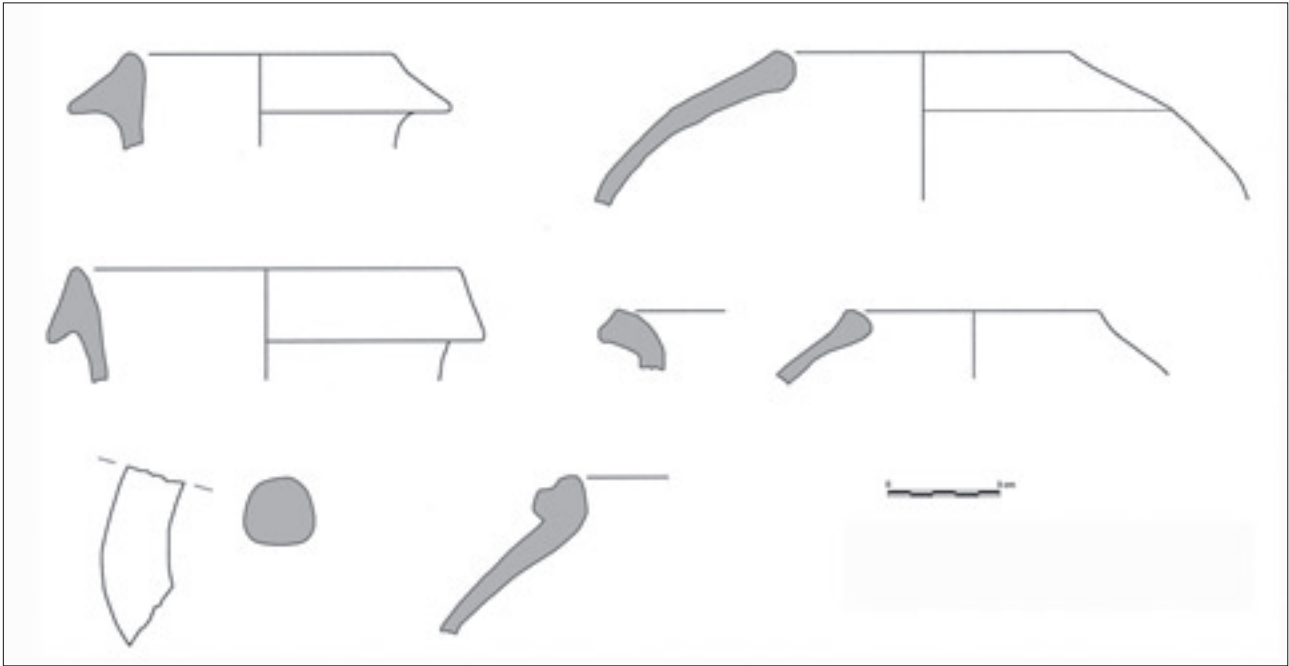

Figura 2. Mas de Serapi II (Constantí) (dibuixos: Loïc Buffat). Vora d'àmfora grecoitàlica; vora d'àmfora grecoitàlica o, més probablement, Dressel 1 A; àmfores i comunes ibèriques.

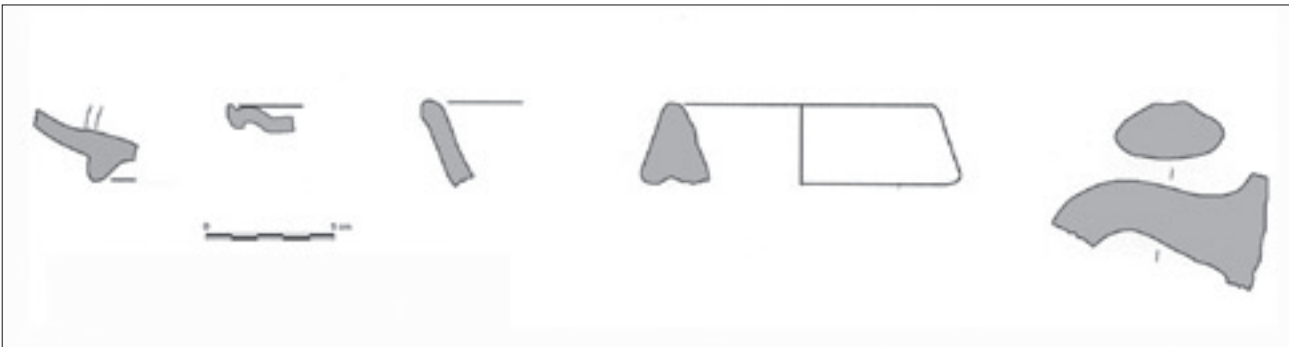

Figura 3. Mas del Rofes (Reus) (dibuixos: Pedro Otiña i Loïc Buffat). D'esquerra a dreta: peu de sigil·lada africana D, forma Hayes 99; vora de sigil·lada africana D, forma Hayes 67; vora de sigil·lada africana D, forma Hayes 80; vora d'àmfora itàlica, forma Dressel 1; nansa d'àmfora o gran gerra de ceràmica comuna romana.

Mas d'en Corts: 442 exemplars.
Mas de Gomandí: 244 exemplars.

De 225 a 200 (2 jaciments)

Mas dels Frares: 211 exemplars.
Mas del Nuet: 222 exemplars.

De 199 a 175 (1 jaciment)

Mas d'en Bosch / les Tries: 182 exemplars.

De 174 a 150 (1 jaciment)

Mas del Rofes: 165 exemplars.

De 149 a 125 (2 jaciments)

Les Gavarres I: 126 exemplars.
Vinyols Sud: 125 exemplars.

De 124 a 100 (4 jaciments)

Mas de la Pastora: 106 exemplars.
Les Bassasses: 133 exemplars.
Mas de Serapi II: 123 exemplars.
Mas de la Boella: 101 exemplars.

De 99 a 75 (3 jaciments)

Mas de Serapi / la Creu de Salom: 99 exemplars.
Sant Pol: 96 exemplars.
Sant Llorenç: 81 exemplars.

De 74 a 50 (14 jaciments)

El Cap de Sant Pere: 55 exemplars.
Els Masos / la Riera de Riudecanyes: 68 exemplars.
Mas del Xaranga / partida de la Pujada de na Ponça: 73 exemplars.

Mas Rovira: 61 exemplars.
 Mas del Vives: 35 exemplars.
 Les Gavarres II: 55 exemplars.
 Els Antigons: 65 exemplars.
 El Brugar: 57 exemplars.
 Sota la Timba del Castellot: 64 exemplars.
 Pla del Maset: 63 exemplars.
 Mas Nolles: 53 exemplars.
 Els Mongons I: 54 exemplars.
 El Cogoll: 57 exemplars.
 Vil·la dels Aragalls: 52 exemplars.

De 49 a 25 (5 jaciments)

La Timba del Castellot: 30 exemplars.
 Mas d'en Bertran: 41 exemplars.
 Camí de l'Horta o Mas Murillo: 39 exemplars.
 Corral de Baló: 29 exemplars.
 Enterrament del Cogoll: 28 exemplars.

De 24 a 1 (20 jaciments)

La Mineta: 10 exemplars.
 Riudarenes I: 18 exemplars.
 Riudarenes II / Camí d'Almoster a Tarragona: 11 exemplars.
 Camí de la Pedra Estela / Pòrpores: 24 exemplars.
 Mas de Gomandí II: 10 exemplars.
 Mas d'en Toda: 12 exemplars.
 Mas Blanc o Mas Vallets: 3 exemplars.
 Camí del Pla del Maset: 7 exemplars.
 Vil·la de la Cadeneta: 9 exemplars.
 Mas Paella: 7 exemplars.
 Vil·la de Barenys: 16 exemplars.
 Vèrtex geodèsic: 11 exemplars.
 573: 14 exemplars.
 Camí de Tarragona, prop del Mas del Belltall: 12 exemplars.
 Mas del Cristià: 13 exemplars.
 El Vilar de la Font de l'Albelló: 17 exemplars.
 Castell dels Mongons: 2 exemplars.
 Els Mongons II: 10 exemplars.
 Mas del Menció: 21 exemplars.
 Vil·la Ceratònia: 26 exemplars.
Total: 57 jaciments.

El màxim nombre d'individus el tenim repartit entre cinc jaciments (la Buada, els Cinc Camins, el Polvorí, Mas d'en Corts i Mas de Gomandí), que superen els 225 exemplars; constitueixen el 8,77 % del total. Ara bé, hi ha una gran diferència entre ells, ja que la Buada i els Cinc Camins superen clarament els 1.000 exemplars; la Buada duplica àmpliament aquesta xifra (2.080 exemplars) i els Cinc Camins la depassa clarament (1.472 exemplars). El jaciment del Polvorí s'apropa també als 1.000 exemplars: en concret en té 988. Això per si sol ja demostra la singularitat d'aquests jaciments, molt propers l'un a l'altre i probablement

relacionats entre ells, de manera que potser podrien haver correspost a un *vicus*. En tot cas, estan associats a un important centre terrisser de l'*ager Tarraconensis*, on sabem que es produïen àmfores, tègules, antefixes i altres materials.

Curiosament, els dos jaciments que vénen després pel nombre de materials, el Mas d'Antoni Corts (442 exemplars) i el Mas de Gomandí (244 exemplars), foren també centres terrissers, on es varen produir igualment àmfores i materials constructius, i del primer se n'ha excavat en part el centre productor. Aquestes xifres, que són indicatives perquè de ben segur que podrien resultar més altes amb noves prospeccions (tenint en compte la gran quantitat de material amfòric que es troba en superfície), fan que aquests centres, que en part foren terrisseries i en part probables hàbitats de característiques poc conegudes, siguin els que tenen una representativitat més gran pel que fa a nombre de materials.

Cal no oblidar que el jaciment dels Antigons ha proporcionat més de 17.000 fragments, i encara que no el considerem aquí perquè no està inclòs a la base de dades i per tractar-se de materials d'excavacions, no de col·leccions, en realitat seria el jaciment amb una representació material més abundant de tota la part de l'*ager Tarraconensis* estudiada en el PAT. En aquest sentit, per tant, els 69 exemplars aportats per les prospeccions resulten ben poc significatius en relació amb l'entitat real del jaciment.

El sisè jaciment per nombre de materials és el Mas del Nuet, i el setè el Mas dels Frares (Constantí), on hem comptabilitzat 211 exemplars. Entre ambdós corresponen al 3,50 % del total. Les característiques d'aquests jaciments són diferents de les dels anteriors. Poc podem dir del Mas del Nuet (que per la quantitat de materials degué ésser un assentament relativament important), però, pel que fa al Mas dels Frares, cal recordar que és un jaciment que ja fou excavat fa anys per la URV i que s'hi varen documentar un banys força monumentals, per la qual cosa és evident que es tractava d'un hàbitat (sens dubte una vil·la) força ric. No obstant això, l'equació «jaciment ric = abundant material de prospecció» no sempre es compleix; només cal comparar-lo amb el Mas d'en Toda (on es va trobar un Bacus), la vil·la dels Antigons (amb milers de fragments ceràmics dipositats al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, de Reus) o la vil·la de Barenys (Salou), on les prospeccions, per una raó o altra, no han aportat gaires materials. D'altra banda, tant el Mas d'en Corts com el Mas de Gomandí presenten centenars de fragments ceràmics en superfície (especialment d'àmfores, ja que es tracta d'antics tallers terrissers), però només s'han comptabilitzat els fragments que proporcionaven forma.

Vénen després uns altres vuit jaciments entre els 199 i els 100 exemplars, que corresponen al 14,03 % del total. Els materials recollits en un d'ells, el Mas

d'en Bosch, ben segur que seran més si hi sumem els exemplars procedents de les excavacions de Manuel Berges dipositades al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, i que no hem pogut estudiar. Es tracta d'una vil·la romana que també degué ser important; curiosament, 108 dels 182 exemplars coneguts (tots ells aplegats en les prospeccions extensives) corresponen a ceràmica comuna ibèrica, la qual cosa indica la importància del període ibèric o (més probablement) tardorepublicà en aquest jaciment, que per les estructures arquitectòniques que en romanen ha de correspondre a una vil·la romana.

El grup més nombrós és el dels jaciments que han proporcionat entre 99 i 1 exemplars, que en total són 42, és a dir, la gran majoria, ja que corresponen al 73,68 % del total. Ara bé, dins d'aquest grup es poden fer matisos. De 99 a 75 exemplars tenim tres jaciments, el 5,26 %; de 74 a 50 exemplars coneixem 14 jaciments, el 24,56 % del total; de 49 a 25 exemplars hi ha cinc jaciments, el 8,77 % del total, i finalment, el grup més abundant, entre 24 i 1 exemplars, té un total de 20 jaciments, és a dir, el 35,08 % del total.

Les conclusions que en podem treure són diverses, però especialment cal tenir en compte la relativitat de les dades, ja que, si bé el fet que la quantitat més gran correspongui a jaciments com el Mas dels Frares i el Mas d'en Bosch indica la importància que tingueren aquestes vil·les, l'esquifida representació de jaciments que per altres fonts d'informació sabem que foren importants i que han proporcionat força material (com en el cas, emblemàtic, dels Antigons) ens permet considerar les dades de les prospeccions tan sols com un element més del mosaic de resultats que ens poden ser útils a l'hora d'estudiar el poblament antic.

D'altra banda, el fet que el 35,08 % presentin només entre 1 i 25 fragments de material significatiu podria tenir dues interpretacions. La primera podria ser que corresponen a hàbitats que tingueren en la seva època molt poca entitat, però aquesta conclusió no es pot aplicar a tots els casos, i per tant l'hem de desestimar com a solució. Recordem que el Mas d'en Toda devia ser una vil·la força important, com ho fan pensar els materials dipositats a la Casa de Cultura de Riudoms i el fet d'haver-s'hi trobat una escultura de Bacus, per la qual cosa el que podem concloure, en tot cas, és que les prospeccions superficials no han aportat resultats gaire significatius en alguns jaciments. Això pot ser degut a diverses raons, com per exemple, que no s'hagi pogut localitzar amb precisió el nucli del jaciment, ja sigui perquè es trobi en un terreny actualment edificat (en el cas de Parets Delgades) o bé perquè en les prospeccions no s'hagi estat possible identificar la seva ubicació precisa (com ha succeït en el cas del Mas d'en Toda).

Tot el que hem vist ens referma en la conclusió que la prospecció superficial és un dels elements d'aproxi-

mació que tenim per conèixer un jaciment, però que sempre que sigui possible és bo contrastar-lo amb altres fonts d'informació (troballes casuais o excavacions arqueològiques) per tal d'aconseguir una aproximació tan acurada com es pugui a la veritable dimensió dels hàbitats antics. Per aquesta raó, la consulta i catalogació dels materials procedents de les col·leccions (museístiques o particulars) esdevé una eina indispensable per al correcte coneixement del poblament antic, ja que proporciona proves de vegades més completes i abundants que les prospeccions (tot i que en altres casos pot ser a l'inrevés). Cal tenir en compte que els materials de superfície sovint apareixen força rodats, i les espècies ceràmiques minoritàries acostumen a trobar-se en menor quantitat, o directament no hi són presents. En tot cas, com més ample sigui el ventall de possibilitats, més acurada serà la informació que puguem obtenir individualment sobre cada jaciment, cosa que, lògicament, al final afecta l'estudi de conjunt, perquè ens permetrà contrastar les estadístiques que ens proporcionin les diferents fonts d'informació (prospeccions, col·leccions i fins i tot referències bibliogràfiques) de què disposem.

Resultats per èpoques i espècies ceràmiques

No entrarem aquí a efectuar un estudi aprofundit sobre la problemàtica de les ceràmiques a l'*ager Tarraconensis* en les seves vessants cronològica, tipològica i econòmica, ja que d'això ens n'ocupem en un altre apartat del treball. Ens limitarem a comprovar l'aportació dels materials trobats en les prospeccions extensives, per tal de valorar aquesta font d'informació i contrastar-la amb les altres de què s'ha disposat.

S'han tingut en compte també les dades de les prospeccions extensives de Carreté, Keay i Millett, així com les prospeccions intensives del PAT. En aquest darrer cas, resulta coherent considerar-les conjuntament perquè es tracta de prospeccions científiques fetes amb metodologia acurada, i per tant, els resultats són comparables, d'acord amb la finalitat plantejada en les prospeccions del PAT. Cal dir que aquells jaciments que apareixen designats amb codis numèrics corresponen als de la prospecció de Carreté, Keay i Millett.

Seguidament s'exposen, per èpoques, les diferents espècies ceràmiques trobades als jaciments, amb indicació de les formes quan s'han pogut identificar; quan aquestes no s'especifiquen, s'entén que estem fent referència a materials informes. Per tal de valorar la representativitat dels materials trobats en prospeccions, per a cada espècie es durà a terme una comparació amb el total de materials coneguts dels jaciments de la zona estudiada de l'*ager Tarraconensis*, tenint en compte especialment els materials de

col·leccions, així com altres referències (excavacions del Mas d'en Gras). A partir d'aquí, es podrà valorar quina es la representativitat percentual dels materials trobats en les prospeccions en relació amb el total de materials coneguts, tenint en compte que molts d'aquests darrers procedeixen d'excavacions més o menys científiques.

La comparació dels totals i els percentatges de cada grup ceràmic correspon al total de jaciments amb materials trobats en les prospeccions i al conjunt de jaciments que han proporcionat materials, respectivament, amb el benentès que aquests darrers són la suma dels de les prospeccions i els de les col·leccions. Per tant, en el cas de les àmfores itàliques, quan diem que apareixen en 34 de 62 jaciments vol dir que, de 62 jaciments coneguts, en 34 els materials s'han trobat en prospeccions. Per tant, el 54,83 % és el percentatge de jaciments amb àmfores itàliques documentades en prospeccions, d'un total de 62 jaciments on s'han trobat fragments d'aquestes àmfores. Cal dir que en alguns casos hi ha material tant de prospeccions com de col·leccions, però ens hem limitat aquí a valorar el paper específic del material de les prospeccions.

Època republicana

De la problemàtica de la identificació de jaciments actius en època ibèrica plena ja ens n'ocupem en un altre capítol. Per tant, disposem de dades concretes només en relació amb l'època republicana.

Tipus	Nombre	Percentatge
Campaniana A	9 de 31	29,03
Campaniana B	7 de 15	46,66
Campaniana B-oïde	4 de 16	25
Campaniana C	2 de 2	100
Parets fines republicanes	1 de 3	33,33
Roig intern pompeïà	4 de 9	44,44
Comuna itàlica	9 de 15	60
Comuna ibèrica	39 de 66	59,09
Grisa de la costa	1 de 8	12,50
Àmfora itàlica	34 de 62	54,83
Àmfora ibèrica	32 de 39	82,05
Àmfora tarraconense Dr. 1	7 d'11	63,63
Àmfora púnica	11 de 15	73,33
Àmfora punicoebusitana	11 de 19	57,89
Àmfora tripolitana republicana	1 de 3	33,33

L'alt Imperi. Èpoques julioclàudia i flàvia

Tipus	Nombre	Percentatge
Terra sigil·lada itàlica	24 de 44	54,54
Terra sigil·lada sud-gàl·lica	47 de 69	68,11
Terra sigil·lada hispànica	43 de 63	68,25
Parets fines	10 de 24	41,66
<i>Terra nigra</i>	0 d'1	0
<i>Terra rubra</i>	0 d'1	0
Llàntia	1 de 14	7,14
Àmfora itàlica	1 d'1	100
Àmfora tarraconense (sense detalls)	26 de 26	100
Àmfora tarraconense Tarraconense 1	2 de 3	66,66
Àmfora tarraconense Ob. 74	7 de 10	70
Àmfora tarraconense Pascual 1	8 de 13	61,53
Àmfora tarraconense Dr. 2-4	33 de 44	75
Àmfora tarraconense Dr. 7-11	3 de 6	50
Àmfora bètica	16 de 29	57,17

L'alt Imperi. Èpoques antonina i severa

Tipus	Nombre	Percentatge
Terra sigil·lada africana A	39 de 57	50
Terra sigil·lada clara B	1 de 2	50
Ceràmica coríntia romana	0 de 3	0
Ceràmica vidrada romana	0 de 3	0
Africana de cuina	49 de 64	76,56
Imitacions d'africana de cuina	1 de 2	50
Africana de pasta groga	0 de 2	0
Africana de pasta vermella	0 d'1	0
Comuna tarraconense	0 de 2	0
Àmfora tarraconense Dr. 2-4 evolucionada	8 de 16	50
Àmfora tarraconense imitació de Gauloise 4	1 d'1	100
Àmfora Gauloise 4	1 de 4	25
Àmfora africana altimperial	3 de 8	37,5
Àmfora tripolitana altimperial	1 d'1	100
Àmfora itàlica tipus Gricignano	0 de 3	0

La crisi del segle III

Tipus	Nombre	Percentatge
Terra sigil·lada africana C	9 de 18	50

L'antiguitat tardana

Tipus	Nombre	Percentatge
Terra sigil·lada hispànica tardana	2 de 6	33,33
Terra sigil·lada africana D	16 de 31	51,61
Terra sigil·lada africana E	1 d'1	100
Terra sigil·lada <i>lucente</i>	3 de 12	25
Terra sigil·lada xipriota	0 de 2	0
Late Roman C	0 d'1	0
DSP	0 de 4	0
Comuna pintada tardoromana	0 de 2	0
Llàntria africana	2 de 3	66,66
Àmfora africana	18 de 33	54,54
Àmfora globular umbilicada?	0 d'1	0
Àmfora sud-hispànica K. 16	0 de 2	0
Àmfora sud-hispànica K. 19	0 de 3	0
Àmfora sud-hispànica K. 23	0 de 4	0
Àmfora sud-hispànica Dr. 23	3 de 7	42,85
Àmfora sud-itàlica K. 52	0 d'1	0
Àmfora itàlica tardana	0 de 3	0
Àmfora oriental	3 de 9	33,33
Àmfora tipus La Solana	0 d'1	0

En definitiva, a la zona estudiada de l'*ager Tarracoen-sis* s'han comptabilitzat 212 jaciments, de 97 dels quals es coneixen materials ceràmics. D'aquests darrers, un total de 82 jaciments correspon a les prospeccions (incloent-hi tant les intensives i extensives del PAT com les de l'equip de Carreté, Keay i Millett). Per tant, les prospeccions corresponen al 84,53 % del total de jaciments amb ceràmiques conegudes, i al 38,67 % del total de jaciments coneguts.

Totes aquestes xifres, com veiem molt variades, ens permeten comprovar unes tendències generals que es compleixen aquí, i que probablement serien extrapo-

lables a altres territoris de la costa catalana si es fessin estudis similars. Bàsicament en podem treure tres conclusions:

1. Les produccions en general poc abundants o exòtiques tenen una representativitat molt baixa o inexistència en les prospeccions, mentre que entre els materials de col·leccions la producció és alta. Això s'explica perquè es tracta de materials molt escadussers a l'*ager Tarracoen-sis*, raó per la qual en les prospeccions no s'aprecien, mentre que en les col·leccions (que moltes vegades procedeixen d'excavacions més o menys científiques) sí que hi apareixen. Aquest és el cas de productes com la *terra nigra* o la *terra rubra* –identificats (i encara amb dubtes) a la vil·la dels Antigons i absents en les prospeccions– les llànties de volutes (forma Dressel 9), la ceràmica vidrada i la ceràmica coríntia romana, les anomenades DSP, l'àmfora itàlica tardana i les àmfores sud-hispàniques de les formes Keay 16 i 19, que apareixen en les col·leccions. La ceràmica *lucente* sí que està representada, però en poca quantitat (el 25 % del total), senyal, però, que podem interpretar com que aquesta producció tingué una implantació quelcom més gran a l'*ager Tarracoen-sis* que la seva immediata successora (i en part contemporània), la DSP.

En el cas de l'àmfora de la forma Keay 19, el fragment de les Bassasses correspon a les excavacions, no a les prospeccions. Això lliga amb el fet que els escadussers materials tardoantics d'aquest jaciment foren trobats en les excavacions, mentre que el material de prospecció està limitat cronològicament a l'horitzó altimperial. Aquest fet coincideix amb la disminució de les produccions tardoantiques en les prospeccions, fenomen que es produeix arreu de la costa catalana, com es documenta al Maresme, i que s'explica perquè els materials menys freqüents són els que tenen menys possibilitats d'ésser documentats en prospecció i, quan el recull de materials és molt petit, difícilment hi són representats.

2. Els valors mitjans, en la majoria dels materials de les prospeccions envers el total que ens proporciona sumar-hi les col·leccions i altres dades, oscil·len entre el 40 i el 70 % aproximadament, amb una forta tendència a situar-se entorn del 50 %. Això ens indica que els materials majoritaris (àmfores itàliques, les sigil·lades) sempre són presents en les prospeccions, però tot i així la seva presència en superfície es limita a la meitat del total de jaciments coneguts. Això podria ser anecdòtic en alguns casos, com les imitacions de la ceràmica africana de cuina o la possible presència de sigil·lada clara B, que es coneixen en cada cas en dos jaciments, un dels quals correspon a material de prospecció; tanmateix, quan hi ha una quantitat més considerable (cal dir que així és en la majoria dels casos) aquest percentatge esdevé més fiable, i ens marca una tendència general. Algunes ceràmiques,

però, presenten uns percentatges més baixos que la mitjana, com la campaniana A, que es limita, pel que fa als materials de prospecció, al 29,03 % del total de jaciments.

3. Els valors més alts els tenim, lògicament, entre les produccions generalment més ben representades numèricament. Sorprèn, però, que les àmfores itàliques, que estan molt abundantment distribuïdes pel territori, corresponguin pel que fa als materials de prospecció només al 53,22 % del total de jaciments, o que la ceràmica comuna ibèrica sigui el 45,31 %. En canvi, les àmfores ibèriques arriben al 86,48 % i les àmfores púniques al 73,33 %. Més explicable, per tractar-se d'una producció del territori, és el cas de les àmfores tarraconenses, que constitueixen el 75 % en el cas de les Dressel 2-4 i el 89,65 % en els casos en què no es pot precisar la forma. La ceràmica africana de cuina constitueix el 75 % dels materials de prospecció en relació amb el total de jaciments, demostració de l'àmplia implantació que tingué aquesta espècie ceràmica a la costa hispànica mediterrània.

Conclusions

Com hem vist, les comparacions i els percentatges, junt amb el fet de poder disposar d'altres elements, com són els materials de les col·leccions, ens permeten contrastar i validar la importància dels materials recollits en les prospeccions. Crida l'atenció el fet que habitualment, quan tenim materials que procedeixen d'una prospecció superficial en contrast amb els d'una col·lecció, el percentatge de materials es situa entre el 40 i el 70 %, amb una tendència vers el 50 % del total. Això ens permet fer dues coses.

Per una banda, valorar el paper dels materials procedents de prospecció per tal de conèixer tant la seqüència cronològica com els elements per reconstruir la història econòmica d'un jaciment.

Per altra banda, posar en relleu la importància que té estudiar i classificar els materials de les col·leccions. És ben cert que aquestes tenen una procedència heterogènia, ja que tant poden procedir de prospeccions sense una metodologia precisa com d'excavacions més o menys científiques o bé de troballes casuais.

En qualsevol cas, el contrast entre la informació que ens proporcionen les prospeccions i el que ens donen les col·leccions creiem que ens permet obtenir una informació més acurada i més propera a la realitat del que degué ésser el panorama ceràmic de l'*ager Tarraconensis* en època romana, ja que ens permet incorporar espècies ceràmiques que, com hem vist, la prospecció no ens permet documentar acuradament (cas de les ceràmiques vidriades i corínties romanes o de les DSP), però l'estudi del conjunt dels materials (incloent-hi prospeccions i col·leccions) sí.

D'altra banda, els resultats ens han permès constatar la importància de les zones on es trobaven els grans tallers terrissers d'aquesta zona de l'*ager Tarraconensis*, la Buada, el Mas d'en Corts (o les Planes del Roquís) i, en menor nombre, el Mas de Gomandí, on apareix el nombre més gran de materials, juntament amb els jaciments dels Cinc Camins i el Polvorí (Reus), que per la seva proximitat podrien estar relacionats entre si, formant potser part d'un *vicus*.

En darrer lloc, les quantitats ens mostren la importància que degué tenir la vil·la del Mas dels Frares (Constantí), cosa que avalen clarament les importants restes arquitectòniques que hom pot apreciar encara *in situ*.